

El repte de l'espai agrari periurbà

L'espai agrari sempre ha estat objecte de controvèrsia, havent de demostrar constantment quin és el seu paper en la societat del moment. La situació s'agreuja quan l'espai agrari forma part d'un territori periurbà on la pressió derivada de creixements urbans i industrials o de l'ocupació d'infraestructures és una constant.

A Catalunya, aquests espais més pressionats on cal preservar i desenvolupar, d'una manera activa, la seva activitat agrària es concreten fonamentalment en tota la Regió metropolitana de Barcelona, el triangle Tarragona-Reus-Valls, l'Horta de Lleida, la Plana de Vic, el Pla de Bages, l'entorn de Girona i l'Alt i Baix Empordà. Aquests conjunts construeixen territoris amb produccions diverses, però a tots ells els uneix haver de suportar els creixements urbans i industrials i la implantació d'infraestructures que fomenten el seu esmicolament, l'especulació del sòl, la precarietat del seu futur, etc.

Es tracta de territoris que haurien de formar part del, reiteradament reivindicat, Catàleg de sòls d'interès agrari i, en conseqüència, d'un Pla d'Espais d'Interès Agrari (PEIA) i haurien d'estar recollits en el planejament que s'està redactant en els seus diferents nivells i, en especial, en els Plans Directors. Tots ells esdevenen territoris agraris estratègics i amb una àmplia tradició agrària.

No tot s'ha de poder fer en qualsevol lloc, cal una racionalitat i aquesta no ha de venir de plantejaments basats en el creixement il·limitat de les poblacions com si el territori, i en especial el sòl apte per a activitat productiva agrària, fos un recurs il·limitat i substituïble, sinó des de l'anàlisi de criteris on es reconeix per als espais lliures, i entre ells els espais agraris, valors i funcions pròpies que confereixen el seu paper estratègic en un determinat territori. Els valors (productius, ecològics i culturals) són aquells elements que caracteritzen un territori, que fan que sigui preuat i calgui preservar-lo, ja que formen part del patrimoni col·lectiu.

Valors que en cada territori han fet possible (i han de continuar fent-ho) generar unes funcions que el caracteritzen i que han anat evolucionant al llarg de la història. Si els valors els hem de preservar per a no destruir l'anatomia del territori, les funcions són allò que s'ha de desenvolupar, incentivar; són la fisiologia, la dinamització del territori. El territori té unes funcions econòmiques resultat de la utilització dels diferents valors productius o recursos que, convenientment emprats, fan possible la producció d'aliments i matèries primeres, activitats com l'agroturisme, l'artesanía alimentària, els treballs derivats del manteniment del paisatge... i, per tant, són capaços de generar rendes, llocs de treball, circuits productius i comercials, etc.

A la funció econòmica del territori cal afegir la funció ambiental i la social. Els espais agraris, com a conseqüència dels seus valors ecològics, són capaços de generar funcions ambientals en crear paisatge (façana en molts municipis, mosaic territorial agroforestal i ruralitat des de la visió que hom pot observar des de les vies de comunicació), en actuar com a connectors assegurant la continuïtat entre l'espai urbà i l'espai natural i entre els diferents espais naturals, en ser elements esmoreïdors de les illes de calor com són les ciutats, en participar positivament en conservar i afavorir la biodiversitat, etc. Però els espais agraris, i l'espai lliure en general, tenen també una funció social en bona part resultat dels valors culturals que posseeix. És receptor de visitants, alguns dels quals cerquen el contacte amb la natura o, únicament, una dosi setmanal de ruralisme que, convenientment ordenat i conduït, fa possible activitats de tipus cultural (visites per admirar el patrimoni arquitectònic rural, embadaliment davant del paisatge agrari, observació d'aus, turisme rural, etc.), de tipus pedagògic (centres d'interpretació, aules d'entorn rural, cases de colònies, etc.) i esportiu (circuitos per a bicicletes, itineraris a peu, etc.).

L'anàlisi del territori, i en concret de l'espai agrari periurbà, realitzat des dels valors i les funcions és molt més ric i engrescador que realitzat únicament des de criteris demogràfics (voluntat clara de créixer com sigui), de falsos debats ambientalistes (l'activitat agrària és sempre sospitosa de crear problemes ambientals) o des d'una idea molt estesa que estableix que el creixement urbà i industrial és el paradigma de les virtuts socials i econòmiques d'un territori. Totes elles són visions monolítiques i enquistades en si mateixes que, encara que moltes vegades ens vulguin fer veure el contrari, estan lluny de criteris de sostenibilitat que massa vegades es confonen amb, simplement, fer recollida selectiva de deixalles, tenir una aula de natura al poble o fer fulletons que volen ensinistrar-nos sobre com hem de comportar-nos correctament des d'un punt de vista ambiental (missió lloable en si mateixa, però que no és suficient).

El concepte de sostenibilitat té, de manera indissociable, components econòmics, ambientals i socials. La sostenibilitat és el punt de trobada, allà on conflueixen els valors i les funcions que constitueixen la matriu d'un territori, i entre ells l'espai agrari periurbà.

Els espais agraris periurbans, a més de ser preservats d'una forma activa, han de ser gestionats, han de gaudir d'un desenvolupament compromès que faci possible una activitat econòmicament rendible amb la utilització racional dels recursos, tot tenint cura del medi i de l'equilibri amb l'ús social ordenat del territori. Calen eines per a la gestió del territori agrari periurbà basades en el model de l'equilibri entre valors i funcions utilitzant com a mètode de treball la xarxa de cooperació. Aquesta es fonamenta en la sensibilitat i receptivitat de les administracions locals i organitzacions professionals agràries compromeses en relacionar-se, coordinar-se i coresponsabilitzar-se en la gestió per tal de consolidar i desenvolupar la base territorial i facilitar la continuïtat de l'activitat agrària.

L'informe del mes de setembre de 2004 del Comitè Econòmic i Social Europeu (CESE) sobre "l'agricultura periurbana" (que recomano llegir amb atenció) conclou fent una crida a la necessitat de: 1) un projecte territorial de preservació i desenvolupament dels espais amb agricultura periurbana, 2) l'estabilitat del sòl agrari periurbà mitjançant instruments que facin possible reduir la pressió urbanística i els usos aliens a l'activitat agrària, així com facilitar l'accés a l'ús agrari de la terra, i 3) una gestió integral mitjançant un ens gestor que actuï d'impulsor i dinamitzador de l'espai agrari periurbà a partir de projectes rururbans i una relació contractual entre els ciutadans, l'administració i els pagesos i pageses, a partir d'un contracte per a la gestió agrària sostenible. Els parcs agraris i els parcs rurals intenten ser una de les possibles figures d'ens per a una gestió integral (producció, comercialització, recursos i medi) dels espais agraris periurbans.

El repte dels espais agraris periurbans comporta no perdre més hores discutint quins espais agraris ho són i quins no, sinó ser rigorós i responsable a l'hora de fer les ratlles, defugint de cercar singularitats municipals amb la voluntat de definir territoris supramunicipals de dimensions suficientment grans que justifiquin i facin possible establir mecanismes de preservació, gestió i desenvolupament.

Aquest repte passa també per un reconeixement de les peculiaritats i dificultats específiques dels espais agraris periurbans i, per tant, per mesures (territorials i agràries) i recursos (econòmics i humans) amb què poder-hi fer front. És important que els espais agraris periurbans s'inclouin en el futur immediat Programa de Desenvolupament Rural de Catalunya (PDR) 2007 – 2013 i puguin gaudir dels ajuts al desenvolupament rural a través del Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER).

Josep Montasell i Dorda
Director del Parc Agrari del Baix Llobregat
30 de gener de 2006